

החטיבה למדעי הרוח

3

3 < החטיבה למדעי הרוח

החטיבה למדעי הרוח של האקדמיה מקבצת בתוכה מטובי המדענים והמדעניות בישראל בתחומי מדעי הרוח והחברה. בשנת תשפ"ו החטיבה מונה 78 חברים וחברות, ובראשה עומד פרופ' אבנר הולצמן (לרשימת חברי החטיבה ותחומי המחקר שלהם ראו לעיל בפרק "חברי האקדמיה").



פרופ' אבנר הולצמן
יו"ר החטיבה

פעילות החטיבה כוללת כינוסים בין-לאומיים, ימי עיון והרצאות, ועדות הבוחנות נושאים שונים הנוגעים לתחומי מדעי הרוח והחברה והפעלת פורומים של מומחים בתחומים שונים וכן פורום צעירים. החטיבה גם מקדמת פעילויות שונות שיוזמים חבריה.



אחד מימי העיון של הפורום לחקר הדתות האברהמיות

זו השנה השלישית לפעילותו בחטיבה של הפורום לחקר הדתות האברהמיות. הפורום פונה לקהילת החוקרים והחוקרות העוסקים בחקר היהדות, הנצרות והאסלאם. הפורום הוא בין-תחומי באופיו, ומטרתו העיקרית לעודד גישות חדשניות בחקר הדתות האברהמיות בהקשר רחב ככל האפשר: בעבר ובהווה, מבחינה היסטורית, מבחינה השוואתית ופנומנולוגית. בשנתו השלישית מתרכז

הפורום בחקר השוואתי של מושג ה"משיחיות" ושל התפתחותו לאורך ההיסטוריה בדתות האברהמיות על זרמיהן השונים, והוא עומד על הדומה והשונה במופעים של אמונה משיחית. כמו כן הפורום עוסק בניסיון למפות ולהבין את הנסיבות וההשלכות של התפרצויות משיחיות על החברה, וגם בהקשרים ובדיאלקטיקה הבין-דתיים של תופעות משיחיות. את פעילות הפורום מובילים חבר האקדמיה פרופ' גדליה סטרומזה ופרופ' יובל רוטמן מאוניברסיטת תל אביב.

עוד פועל בחטיבה, זו השנה השנייה, פורום דרכי המשי, שעוסק בסוגיות העקרוניות של חקר המגעים הבין-תרבותיים ארוכי הטווח והשפעתם על ההיסטוריה של העולם הקדם-מודרני למן תקופת הברונזה ועד לעת החדשה המוקדמת (3500 לפסה"נ–1750 לסה"נ), במרחב המשתרע על פני יבשת אירואסיה לרוחבה ולאורכה, מסין ודרום-מזרח אסיה במזרח, דרך מרכז אסיה ועולם האסלאם ועד

אירופה במערב (בהבאה בחשבון את אפריקה). המגוון הדיסציפלינרי והאינטלקטואלי ורוחב היריעה הכרונולוגי והרגיונלי שימשו בסיס לדיונים מפרים ולפיתוח של תפיסות חדשות בנוגע למנגנוני המעבר של אנשים, חפצים, ידע, סחורות ורעיונות, למוטיבציות למגעים הבין-תרבותיים ולהשפעתם על ההיסטוריה של היבשת. הפורום נועד לסייע מוחות, להחלפת דעות ולפיתוח רעיונות למחקרים עתידיים של חברי הקבוצה, יחד או לחוד.

במסגרת פעילות הפורום נשאה פרופ' אלנה פסקלבה מאוניברסיטת ליידן שבהולנד, בחודש יוני 2026, הרצאה פתוחה לציבור בכותרת [Transforming Urban Patterns and Pilgrimage Routes in Post-Mongol Central Asia](#). במסגרת הפורום יצאו החברים בו לסיור, בהדרכתם שלהם. מוקדי הסיור היו המדבר של עין גדי, שם תוארו התפתחות עין גדי כנאת מדבר ומקומה בהקשר של הסחר המקומי לאורך זמן רב, והאתר של תמנע, שם תואר הקשר בין פעילות כרייתן והתכתן של המתכות בתמנע למסחר בין-לאומי. את פעילות הפורום מובילים חברי האקדמיה פרופ' מיכל בירן ופרופ' גדעון שלח-לביא.



פרופ' אלנה פסקלבה בעת הרצאתה



מרימין: חברי פורום דרכי המשי; משמאל: סיור חברי הפורום בעין גדי. צילום הסיור: פרופ' גדעון שלח-לביא וד"ר חן ברם

השנה ערכה החטיבה למדעי הרוח כמה כינוסים וימי עיון:



פרופ' מייקל וולצר בכינוס: צילום: מכון ון ליר בירושלים

בנובמבר 2025 קיימו האקדמיה ומכון ון ליר בירושלים [כינוס משותף לכבוד הפילוסוף הפוליטי פרופ' מייקל וולצר](#) בהגיעו לגיל 90. וולצר נמנה עם ההוגים המשפיעים ביותר בתחום החשיבה המדינית והחברתית בזמנו ותרם תרומה מכרעת לדיון בשאלות של מוסר מלחמה, צדק חברתי, אזרחות וקהילתיות. הגותו עיצבה במידה רבה את השיח הליברלי המודרני, בין היתר באמצעות הדגשת חשיבותן של קהילות, מסורות וזהויות קולקטיביות לצד מחויבות לערכי החירות והשוויון. לביקורו בישראל ולהשתתפותו בכינוס הייתה חשיבות מיוחדת בתקופה של אתגרים לא פשוטים ליצירת שיתופי פעולה אקדמיים בין-לאומיים ולמעמדם של חוקרים ומוסדות ישראליים בזירה העולמית.

במאי 2026 נערך כינוס בין-לאומי ספרותי שעסק [בזיהוי ובהיסטוריה של טופוסים נרטיביים](#). הכינוס הפגיש חוקרים מתחומי הספרות, התרבות והאומנויות לדיון במקבצים של מוטיבים, עלילות ומצבים נרטיביים החוזרים על עצמם לאורך תקופות, שפות וסוגות שונות. המשתתפים בחנו את גלגוליהם של טופוסים ספרותיים מוכרים ואת התמורות שחלו בהם בהקשרים תרבותיים והיסטוריים משתנים. בדיונים הודגשו תרומתו של חקר הטופוסים להבנת התפתחותן של מסורות ספרותיות, תהליכי יצירה והשפעתם של רעיונות ותבניות תרבותיות על הספרות, על הקולנוע ועל האומנויות החזותיות. את האירוע הובילה חברת האקדמיה פרופ' לאונה טוקר.



חברת האקדמיה פרופ' לאונה טוקר
בכינוס בנושא טופוסים נרטיביים



חבר האקדמיה פרופ' ישראל ברטל
בכינוס תשתיות במדעי הרוח

ביוני 2026 ערכה החטיבה את הרביעי בסדרת ימי העיון "תשתיות במדעי הרוח". נושא יום העיון היה [מחקר רב-תחומי במדעי הרוח והחברה](#). הסדרה נועדה לקדם שיח מדעי בנושא בין חוקרים במדעי הרוח ובמדעי החברה ולהבליט את תפקידם החיוני של מאגרים אלקטרוניים, של מחקר חישובי ושל תשתיות אינטרנטיות בקידום המחקר. יום העיון הנוכחי הוקדש להצגה פרטנית של היבטים תאורטיים ומתודולוגיים המתגלים בעבודות חוצות גבולות דיסציפלינריים בין תחומים רחוקים לכאורה, ובדיון בהיבטים בין-תחומיים של הפעלת מחקר ניסויי ותוצריו במיזמים במדעי הרוח והחברה. כמו כן נדונו היבטים יישומיים ושאלות מימון וניהול מחקרים בין-תחומיים. את הסדרה מוביל חבר האקדמיה פרופ' ישראל ברטל.

במהלך השנה ערכה החטיבה כינוסים מדעיים לציון מלאת יובלות שנים לחבריה אלה:

באוקטובר 2025 נערך עיון [לכבוד חבר האקדמיה פרופ' יעקב כדורי](#) בהגיעו לגבורות. בערב זה נסקרו פועלו ותרומתו של פרופ' כדורי בתחום פרשנות המקרא בתקופת בית שני. את הערב הוביל חבר האקדמיה פרופ' עמנואל טוב.

בחודש דצמבר 2025 נערך עיון [לכבוד חבר האקדמיה פרופ' יוחנן פרידמן](#) בהגיעו לגיל 90. ההרצאות בערב זה שיקפו את שני תחומי המחקר העיקריים של פרידמן, האסלאם הקדום והאסלאם בתת-היבשת ההודית. את הערב הובילו חברי האקדמיה פרופ' מאיר בריאשר ופרופ' איתן קולברג.

בחודש יולי 2026 נערך עיון [לכבוד חברת האקדמיה פרופ' רחל אלתרמן](#) בהגיעה לגבורות. בערב נשאה פרופ' אלתרמן את ההרצאה "דיני תכנון ומקרקעין בכבלי המיתוסים: כיצד מחקר השוואתי בין-לאומי יכול לשפר מדיניות". את הערב הוביל חבר האקדמיה פרופ' יורם בילו.

○○○○○○○○○○

במסגרת פועלה של החטיבה להנצחת עבודתם המדעית של חבריה שהלכו לעולמם נערך בנובמבר 2025 ערב עיון [לזכרו של חבר האקדמיה פרופ' יהודה באואר](#), במלאת שנה לפטירתו. פרופ' באואר היה מגדולי חוקרי השואה ורצח העם בעולם וממייסדי תחום חקר השואה בישראל. באירוע נידונה תרומתו המחקרית והאינטלקטואלית מזוויות שונות, ובהן שאלת גבולות השיח בחקר השמדת עם, מקומה של הסולידריות היהודית בהיסטוריוגרפיה שלו והמעבר מעדות לפרשנות בכתבתו ההיסטורית. את הערב הובילו חברי האקדמיה פרופ' ישראל ברטל ופרופ' שולמית וולקוב.

3.1 < המפעל המשותף עם MGH



בשנת 2001 החליטו האקדמיה וה-MGH (Monumenta Germaniae Historica) – המוסד האירופי הבכיר לפרסום מהדורות ביקורתיות של טקסטים מימי הביניים – על פרסום משותף של סדרת חיבורים עבריים שנכתבו באשכנז. זו הפעם הראשונה שנכללו מקורות עבריים באוסף המקורות ההיסטוריים לתולדותיה של ארץ אירופית. האקדמיה הקימה למפעל זה ועדת היגוי, ובראשה עמד במשך שנים חבר האקדמיה פרופ' ב"ז קדר. למן שנת 2025 עומדת בראש הוועדה פרופ' אלישבע באומגרטן מהאוניברסיטה העברית בירושלים, בוגרת האקדמיה הצעירה הישראלית.

עד כה פורסמו במסגרת המפעל ארבעה כרכים. האחרון שבהם התפרסם בתחילת שנת 2026 והוא עוסק בשלושה נוסעים יהודים בימי הביניים: אברהם אבן יעקוב, שאת החלק העוסק בו הכין פרופ' ז'אן-שארל דוסין מ-École Pratique des Hautes Études שבפריז; בנימין מטודלה, שאת החלק העוסק בו הכינו פרופ' יונתן רובין ופרופ' פנחס רוט מאוניברסיטת בר-אילן; פתחיה מרגנסבורג, שאת החלק העוסק בו הכין ד"ר אברהם דוד מהספרייה הלאומית. נושא הכרך החמישי הנמצא בשלבי עבודה הוא שטרות מאשכנז שעוסקים בשאלות חברה וכלכלה. כך נוסף נמצא בשלבי הכנה מתקדמים, בהכנת פרופ' יוסף ריבלין מאוניברסיטת בר-אילן, והוא כולל פירוש שלו ושל פרופ' האנס-גאורג פון מוטיוס מאוניברסיטת מינכן וכן תרגום של הטקסט העברי לגרמנית בידי פרופ' פון מוטיוס. ד"ר ולדיסלב (זאב) סלפוי מהאוניברסיטאות האלה וזלצבורג יביא את הכרך לדפוס.

כרכים נוספים מצויים בהכנה, ובהם אלה:

- < מהדורה ערוכה מחדש של "ספר החשק", בידי ד"ר נעמה בן-שחר מאוניברסיטת בר-אילן, בליווי של חבר האקדמיה פרופ' משה אידל.
- < מהדורה של קורפוס הקולופונים המופיעים בכתבי היד האשכנזיים מימי הביניים מצויה בהכנה בידי יואל בינדר מהאוניברסיטה העברית בירושלים ומן ה-École Pratique des Hautes Études.

3.2 < פורומי הצעירים של מדעי הרוח והחברה

זה יותר מעשרים שנה שפועל בחטיבה פורום צעירים. בכל קבוצה בפורום משתתפים חוקרות וחוקרים צעירים ומצטיינים הנבחרים על ידי ועדה מטעם החטיבה, על פי קריטריונים של מצוינות וכישורים אקדמיים. בראש כל קבוצה עומדים חבר או חברת האקדמיה.

בשנת תשפ"ו פעל בחטיבה פורום בהנחיית חבר האקדמיה פרופ' מוחמד חאג' יחיא. הקבוצה עוסקת בחקר האלימות מפרספקטיבה רבת-חומית של מדעי הרוח ומדעי החברה, מפרספקטיבה רב-מערכתית (כגון מערכות החוק, החינוך, הרווחה, הבריאות ובריאות הנפש) ומפרספקטיבה של ייצוגי אלימות בתרבות, בספרות ובאומנות.

פורום הצעירים המוקם לקראת שנת תשפ"ז, בהובלת חבר האקדמיה פרופ' יגאל שוורץ, יעסוק במושג ההיברידיות (כלאיים) בתרבות בהקשריו התאורטיים והמעשיים, בראייה רבת-חומית.

ואלה חברי פורום הצעירים לשנת תשפ"ו:

ד"ר לאה איציק, הפקולטה לקרימינולוגיה, המכללה האקדמית אשקלון
 ד"ר אירית בלאס, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן
 ד"ר צפיר ברזילי, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן
 ד"ר נתנאל דגן, המכון לקרימינולוגיה, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
 ד"ר גלי ויסברגר, המחלקה למדעי חברה ובריאות, אוניברסיטת בר-אילן
 ד"ר שי זמיר, החוג ללימודי ספרד, פורטוגל ואמריקה הלטינית, האוניברסיטה העברית בירושלים
 פרופ' צ'רלס לש, המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים
 ד"ר אילת מעוז, בית הספר לקרימינולוגיה, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה
 ד"ר נטע נדיב, בית ספר הארי רדזינר למשפטים, אוניברסיטת רייכמן
 ד"ר ניוון עלי סאלח דראושה, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן
 ד"ר שני פיצ'ו, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
 ד"ר הדס צור, המחלקה לקרימינולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן
 ד"ר אסף קליימן, המחלקה לארכיאולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
 ד"ר דנה קפלן, המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה
 ד"ר אמיר רייכר, החוג לאנתרופולוגיה וסוציולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
 ד"ר רחל שוורצור, החוג לאֶתְחִיּוֹת, בית הספר למדעי הבריאות, המכללה האקדמית אשקלון
 ד"ר אורי שי, החוג לכלכלה, אוניברסיטת חיפה



פורום הצעירים בנושא חקר האלימות מפרספקטיבה רב-תחומית של מדעי הרוח ומדעי החברה

German–Israeli Frontiers of the Humanities — GISFOH < 3.3



משתתפי כינוס GISFOH החמישה-עשר, פרנקפורט, ספטמבר 2025

הסכם שנחתם בשנת 2009 בין האקדמיה לקרן אלכסנדר פון הומבולדט הגרמנית (Alexander von Humboldt Foundation) הוביל לכינון [סדרת כינוסים דו־לאומיים רב־תחומיים במדעי הרוח והחברה](#), בהשתתפות כחמישים חוקרים צעירים – ישראלים וגרמנים. בכל שנה נבחרים ארבעה חוקרים ישראלים וארבעה חוקרים גרמנים מארבעה תחומים שונים במדעי הרוח והחברה, ויחד הם משמשים הוועדה המארגנת של הכינוס. הכינוס נערך בישראל ובגרמניה לסירוגין. מטרותיו הן להפגיש חוקרים צעירים מצטיינים מתחומים שונים ולאתגר אותם לחשוב ולחקור מחוץ לגבולות תחומי הדעת שלהם, לאפשר שיח וחשיבה הדדיים וליצור ערוץ לחילופי ידע אקדמי רב־תחומי. את המיזם ריכזה מטעם האקדמיה חברת האקדמיה פרופ' נעמה פרידמן. מהכינוס השישה-עשר עומד בראש הכנס חבר האקדמיה פרופ' שמואל פיינר.

[הכינוס החמישה-עשר](#) בסדרה נערך בגרמניה בחודש ספטמבר 2025. נושא הכינוס היה Embracing Complexity: Perspectives on the Human Mosaic. הגדרתו הרחבה של הנושא מאפשרת שיח משותף לתחומי הדעת השונים ויצירת בסיס לשיתוף פעולה ביניהם. חבריה הישראלים של הוועדה המארגנת היו פרופ' גל ונטורה מהאוניברסיטה העברית בירושלים, ד"ר הדר פישר מאוניברסיטת בראון, פרופ' כנרת להד מאוניברסיטת תל אביב וד"ר נצן אלמוג מהקריה האקדמית אונו. הכינוס השישה-עשר בסדרה עתיד להתקיים בנובמבר 2026 בפרנקפורט.

קרן פון הומבולדט כוננה את תוכנית Connect. הקרן מאפשרת לחוקרים שהשתתפו בכינוסי GISFOH להגיש בקשות לתמיכה במיזמים משותפים ובשיתופי פעולה עם החוקרים שפגשו בכינוס. עד כה זכו לתמיכה יותר מחמישים מיזמים משותפים.